

Ontstaan van een kraanvogel-populatie in het Fochteloërveen

Het jaar 2001 zal ik nooit vergeten. Voor het eerst sinds eeuwen werd een kraanvogelkuiken geboren in Nederland. Nota bene in mijn 'achtertuin', het Friese deel van het Fochteloërveen. Als vogelliefhebber kun je je niets mooiers wensen.

Het was de kroon op tien jaar veldwerk en vooral het begin van een boeiende vervolgperiode. In die jaren heb ik alle waarnemingen bijgehouden in notitieboekjes. Door observaties door de jaren heen te vergelijken, krijg je steeds meer inzicht in de aantallen, het gedrag en terreingebruik van de kraanvogel en de samenhang met andere bewoners en activiteiten in en rondom het broedgebied.

Het is elk jaar opnieuw fascinerend. Broedparen herkennen, de strijd tussen paren om het territorium zien, kijken hoe de vogels elkaar het hof maken en zich vervolgens terugtrekken... Dan de nestlocatie vaststellen, de uitkomstdatum van de eieren bepalen en hopen dat het goed gaat.

Op veilige afstand kuikens tellen, volgen hoe ze opgroeien en met bewondering observeren hoe de ouders alles doen om ze te beschermen.

In het najaar zien hoe ze verzamelen en vertrekken - hoewel steeds vaker een deel blijft - en in het voorjaar ze terug zien komen, waarna het opnieuw begint.

Zo heb ik in de afgelopen twintig jaar de kraanvogelpopulatie mogen zien ontstaan. Verderop in dit hoofdstuk lees je hierover een verslag van jaar tot jaar. In dit eerste hoofdstuk vertel ik het een en ander over de uiterlijke kenmerken van de kraanvogel, het gedrag en het terreingebruik. Als je kraanvogels kunt herkennen en hun bewegingen in een gebied kunt volgen en begrijpen, kun je effectief gaan beschermen.

Broedparen herkennen

Sinds 1999 verzamel ik waarnemingen van kraanvogels in en rondom het Fochteloërveen,

het gehele jaar door. Vanaf de herfst tot aan het volgende voorjaar bestrijkt het onderzoeksgebied circa 7.000-10.000 hectare. Met verrekijker en telescoop speur ik naar kraanvogels.

Als ik in het voorjaar de territoria in kaart heb gebracht, wordt het onderzoeksgebied veel kleiner. Dan krijgen het hoogveen en de eerste kilometer boerenland grenzend aan het veen de aandacht, omdat kraanvogels zich hier veilig voelen zolang het er rustig blijft.

Broedende kraanvogels behoedzaam volgen

In het broedseizoen maak ik regelmatig, maar behoedzaam insteken in het hoogveen en de natte bufferzone. De akkers die grenzen aan het Fochteloërveen speur ik af in april, op zoek naar aanwijzingen. Bijvoorbeeld één kraanvogel op de plek waar eerder een paar liep, of waar balts is gezien. Een solitaire ouder die gepassioneerd aan het pikken is en wat onrustig om zich heen kijkt. Een solitair exemplaar met een verformfaaid

In totaal zijn er negen broedparen in het Fochteloërveen. Eén nieuw broedpaar verdwijnt uit beeld nadat het legsel is mislukt. Van het DCR 2 paar is niet duidelijk wat er aan de hand is, maar het terreingebruik is anders dan de voorgaande jaren. Veenpaar 7 broedt buiten het Fochteloërveen bij Westervelde, waarschijnlijk als gevolg van de concurrentie van de buren en de nieuwkomers in het hoogveen.

De start van de eileg ligt tussen 25 maart en 18 april. Daarnaast beginnen drie paren tussen 6 en 13 mei met broeden. Oorzaak van dit late tijdstip is concurrentie van buurparen bij veenpaar 8 en 9 en het zoeken naar een geschikte broedplaats bij veenpaar 4a en veenpaar 9.

De eerste broedpoging mislukt bij zeven van de negen paren. Veenpaar 3 en een nieuw paar (veenpaar 9) zijn succesvol. De droogte maakt broedplaatsen bereikbaar voor predatoren. Drie paren hebben een nalegsel: veenpaar 4b, veenpaar 6 en waarschijnlijk veenpaar 8. Drie paren krijgen kuiken(s) waarvan één uit een nalegsel.

In de kleine kuikenfase tel ik in totaal vijf kuikens bij: veenpaar 3, veenpaar 4b en het nieuwe veenpaar 9. Veenpaar 4b raakt de kuikens kwijt na ruim twee weken. Veenpaar 9 verliest een kuiken van zes en een halve week oud en een paar dagen

later verdwijnt ook het vrouwtje. Het mannetje brengt het overgebleven kuiken alleen groot. Als het kuiken na elf weken kan vliegen, loopt er al een nieuw vrouwtje bij het mannetje. Ook veenpaar 3 brengt een kuiken groot.

Oversteken van de Fochteloërveenweg

Van de drie paren met kuiken(s) steken twee paren met kuiken(s) de Fochteloërveenweg over. Door de droogte verhuist veenpaar 4b met de kuikens naar het veen, omdat daar meer plassen zijn die het water vasthouden. Mogelijk speelt ook het voedselaanbod een rol, want het is kurkdroog in de randzone. Normaalgesproken talrijke libellen als viervlek en witsnuit zijn schaars dit jaar; juist dit zijn prooien die kleine kuikens graag eten in het voorjaar.

Vorig jaar kostte de Fochteloërveenweg twee kuikens het leven. Dit jaar zijn maatregelen getroffen. Overheden zijn op de hoogte gebracht en de gemeente Ooststellingwerf heeft borden en hekken geleverd. Op het moment dat veenpaar 4b de weg wil oversteken, wordt deze afgezet. Dat is een paar keer gebeurd en uiteindelijk is de familie kraanvogel op 19 juni overgestoken.

Op deze weg worden dagelijks vossen en katten gevoerd, die 's avonds bij de weg zitten te wachten. Twee dagen later klinkt luid alarm.

Man kraanvogel duikt op de predator in het hoge gras en neemt alle risico om zijn nageslacht te beschermen. De kuikens ontsnappen op dat moment, maar de volgende dag zijn ze verdwenen.

Het paar in het Compagnonsveld steekt zonder hulp de weg over. Vaak wordt ze dat onmogelijk gemaakt door de verkeersdrukte. Slechts enkele keren krijgt de familie het voor elkaar om over te steken en in het graan te komen. Op de leeftijd van acht en een halve week is dit waarschijnlijk voor het eerst gelukt.

Tegelijkertijd wordt het bietenperceel ernaast bespoten. De kraanvogels lopen voorzichtig heen en weer in het graanperceel. Als de trekker passeert, verdwijnen de kopjes onder het maaiveld. Als de boer de trekker uitstapt, begint de familie harder te lopen in de richting van de weg, maar daar staan mensen te kijken. Pas 's avonds steken ze de weg over en keren ze terug in het Compagnonsveld.

Verzamelpaatsen en rustpaatsen in Nederland

Pleisterpaatsen zijn paatsen langs de trekroute waar een trekvogel een tussenstop kan maken om te rusten en te foerageren. Libbert (1936) onderscheidt twee soorten pleisterpaatsen: verzamel- en rustpaatsen. Verzamelpaatsen komen alleen voor in broedgebieden, rustpaatsen vind je langs de trekwegen.

Op een rustpaats blijven kraanvogels soms een dag en soms enkele maanden. Ze maken een tussenstop om op adem te komen en energie op te doen voor de volgende etappe, of te pauzeren omdat er slecht weer op komst is.

Rustpaatsen in Nederland zijn vooral te vinden in het zuiden van het land en aan de oostgrens.

Op een verzamelpaats komen kraanvogels samen en vooral voor de herfsttrek blijven ze dan wekenlang in een gebied. 's Morgens verlaten de kraanvogels groepsgewijs de slaappaats om voedsel te zoeken in de omgeving; 's avonds keren ze terug naar de slaappaats.

Verzamelpaatsen worden in het voorjaar minder bezocht dan in de herfst, omdat de terugtrek veel sneller verloopt dan de trek naar de winterverblijfpaats. De drang om de beste broedplek te bezetten, is groot.

Zowel aan een rustpaats als aan een verzamelpaats stelt de kraanvogel hoge eisen. De aanwezigheid van voldoende rustige foerageer-, rust- en slaappaatsen is doorslaggevend. Rust op de eerste kilometers boerenland dat grenst aan het natuurgebied is cruciaal.

Bescherming kraanvogels in Nederland

Kraanvogels zijn kwetsbare en verstoringsgevoelige vogels.

Ze stellen hoge eisen aan broeden en pleisterplaatsen en verdienen een goede bescherming. Niet alleen op papier, vooral ook in de praktijk.

De bescherming schiet op dit moment tekort.

Diverse beschermende wetten en verdragen

Voor de kraanvogel zijn van belang: de Vogelrichtlijn, de Habitatrichtlijn, de Wet natuurbescherming, de aanwijzing tot stiltegebied en indirect het Wetlandsverdrag (Ramsar verdrag).

De kraanvogel is beschermd op grond van de Europese Vogelrichtlijn. In Nederland is de bescherming geregeld in de Wet natuurbescherming. Verschillende natuurgebieden die

de kraanvogel gebruikt om te slapen, te broeden en/of te foerageren, zijn aangewezen als Natura 2000-gebied. Dat betekent dat er strenge regels gelden voor alles dat een negatief effect heeft op aangewezen soorten en natuurwaarden. Voor verschillende rustgebieden is de kraanvogel aangewezen als kwalificerende niet-broedvogel. Natura 2000-gebied Fochteloërveen voldoet aan de criteria voor aanwijzing van de kraanvogel als broedvogel. Daarom geldt het Natura 2000-beschermingsregime nu al voor de kraanvogels die broeden in het Fochteloërveen. Bij de eerstvolgende herziening wordt de kraanvogel waarschijnlijk aangewezen als kwalificerende broedvogel.

Bovendien staat de kraanvogel recent voor het eerst op de Rode Lijst, als gevoelige soort. Dit omdat het gaat om een nieuw gevestigde broedvogel met een kleine populatie. Rode Lijsten hebben geen juridische status, maar wel een belangrijke signaleringfunctie. Dit houdt in dat ze

hogere prioriteit krijgen bij het nemen van actieve beschermingsmaatregelen, bijvoorbeeld door hun leefgebieden te verbeteren.

Tot slot is de kraanvogel een typische vogel van wetlands. Nederland heeft het Wetlandsverdrag ondertekend. Dat schept verplichtingen, vooral op het gebied van de waterhuishouding. Die is cruciaal voor kraanvogels. Deze verplichtingen zijn niet rechtstreeks juridisch afdwingbaar, maar veel bepalingen zijn via de Vogel- en Habitatrichtlijn omgezet in de Wet natuurbescherming. Op grond daarvan is het mogelijk om een waterhuishouding die nodig is in een gebied om de instandhoudingsdoelen te halen, ook juridisch af te dwingen.

De juridische bescherming van de kraanvogel als kwalificerende soort van een Natura 2000-gebied strekt zich uit tot het leefgebied dat nodig is om de instandhoudingsdoelstelling te bereiken. Daarbij maakt het niet uit of dat leefgebied zich binnen of buiten de begrenzing bevindt.

Die oproepen worden massaal gedeeld op verschillende social media en bovendien snel opgepikt door lokale of regionale kranten. Daarnaast zien we steeds vaker dat mensen online corrigeren en aanspreken. Een teken dat het bewustzijn wakker wordt gemaakt en de informatie begrepen wordt.

Het begint met het delen van de fascinatie en liefde voor de kraanvogel. Vandaaruit wordt het gemakkelijker om ook af en toe 'het vingertje' te heffen.

Van belang voor beschermers is je steeds te realiseren dat kraanvogels kijken en kraanvogels verstoren zo dicht bij elkaar ligt. Je kunt met de beste bedoelingen en de grootst mogelijke voorzichtigheid schade veroorzaken, zonder dat je

het in de gaten hebt. Daarom is het zo van belang om de kennis over de kraanvogel te vergroten.

Een triest voorbeeld zagen we in het Fochteloërveen, toen twee kuikens omkwamen bij hun poging met de ouders de weg over te steken. De ouders stonden veel dichterbij de weg dan gebruikelijk is. Omstanders vonden dat natuurlijk prachtig en waren zich van geen kwaad bewust. "Ze komen zo dichtbij, blijkbaar schrikken ze niet van ons."

Het pijnlijke was dat ze zich ook van geen kuikens bewust waren. Een kraanvogelkenner zou het gedrag zien als ongebruikelijk en het geroep herkennen als alarmeren. En zou dit meteen koppelen aan de tijd: "Dit is de broed- en kuikenopgroeiperiode... hier moet iets aan de hand zijn met de kuikens."

Als je het weet, doe je een stap terug en laat je de kraanvogels met rust. Dus laten we naast die positieve posts over overvliegende of foeragerende kraanvogels vooral ook onze kennis delen. En daarbij steeds goed afwegen waar, wanneer en hoe we dat doen.

Via mail krijgen we regelmatig berichten. Soms over verstoring met de vraag om advies, maar ook over bijvoorbeeld een waarneming van een kraanvogelpaar in een gebied, of over een groep

rustende kraanvogels tijdens de voor- of najaars-trek. De persoon houdt zich in en zet het niet op Facebook, maar wil het wel graag even delen. In overleg bepalen we dan samen wat het moment is om de ervaring en de foto's wel te publiceren.

Zo wordt er op de achtergrond veel uitgewisseld, ook met kraanvogelliefhebbers en -beschermers in andere landen, waaronder Duitsland en Spanje. Samen proberen we kennis te delen, elkaar te inspireren en uit te proberen wat de beste manier is om te zorgen dat deze unieke vogel de bescherming krijgt die hij verdient.

